

Received / Makale Geliş Tarihi 08.02.2026
Published / Yayınlanma Tarihi 31.03.2026
Volume (Issue) Cilt (Sayı) 10 (64)
pp / ss 479-489

Research Article / Araştırma Makalesi
10.5281/zenodo.19341430
Mail: editor@pejoss.com

Doç. Dr. Fatma Zehra Fidan
<https://orcid.org/0000-0003-0855-6882>
Manisa Celal Bayar Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Manisa/ TÜRKİYE
ROR Id: <https://ror.org/053f2w588>

KHK Nedeniyle Meydana Gelen İntiharlarda Yas ve Mezar Yeri Ritüelleri Mourning and Burial Site Rituals in Suicides Caused by Decree Law

ÖZET

Arka plan: Bu çalışmada, Kanun Hükmünde Kararnameler (KHK) nedeniyle hayatlarına son veren kişilerle kişisel nedenlerle intihar edenlerin yas ve mezar ritüellerindeki farklılıklar incelenmiştir.

Amaç: Araştırmanın amacı devletin KHK kapsamında uyguladığı politik baskıların bireyler üzerindeki etkilerini ve bu baskılara maruz kalan kişilerin intiharları ile kişisel nedenlerle intihar edenler arasındaki yas ritüellerindeki farklılıkları anlamaktır. Bu kapsamda, KHK intiharlarının, yakınları tarafından genellikle bireysel bir karar olarak değil, devletin baskıcı politikalarının bir sonucu olarak algılandığı gözlemlenmiştir.

Yöntem: Otuz dört intihar eden kişinin yakını ile derinlemesine görüşmeler yapılmış ve veriler içerik analizi yöntemiyle değerlendirilmiştir.

Bulgular: Araştırma kişisel nedenlerle intihar edenlerin yakınlarının yas ve mezar ritüellerinde damgalanma ve dışlanmaya maruz kaldığını, KHK intiharlarının ise toplumsal bir tepki ve dayanışma çerçevesinde karşılandığını ortaya koymaktadır.

Çözüm: Çalışmada, psikososyal destek programlarının yaygınlaştırılması, toplumsal farkındalık kampanyalarının artırılması ve devlet politikalarında adaletin sağlanması önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: İntihar, damga, yas, mezar yeri, sosyal dışlanma, politik adaletsizlik.

ABSTRACT

Background: This study examines the differences in mourning and burial rituals between those who committed suicide due to the Decree Laws (KHK) and those who committed suicide for personal reasons.

Objective: The aim of the research is to understand the effects of the political pressures imposed by the state under the KHK and to reveal the differences in mourning rituals between individuals affected by these pressures and those who died by suicide for personal reasons. In this context, KHK-related suicides are observed to be perceived by the relatives not as an individual act, but as a consequence of the state's oppressive policies.

Method: In-depth interviews were conducted with thirty-four relatives of suicide victims, and the collected data was analyzed through content analysis.

Findings: -Findings indicate that the relatives of those who committed suicide due to personal reasons experience stigma and social exclusion during mourning and burial rituals, whereas KHK-related suicides are met with public sympathy and solidarity.

Conclusion: The study recommends expanding psychosocial support programs, increasing social awareness campaigns, and ensuring justice in state policies.

Keywords: Suicide, stigma, mourning, gravesite, social exclusion, political injustice.

1.GİRİŞ

Ölüm, insan hayatının değişmez gerçekliğidir ve evrenselidir (Adjei vd., 2024). Sevilen bir kişinin ardından tutulan ve toplumsal dayanışmayı yansıtan yas ritüelleri (Çepulienė vd., 2021; Roth, 2023; Wagoner et al., 2021) ve ölen kişi yakınlarının duygularını yaşama şekilleri ise kültürden kültüre değişir (Aadil & Shahzaib, 2024; Runkel, 2023; Hinds, 2021). Yasın önemli bir parçası olan mezar yeri ritüelleri de farklı kültürel özellikler taşır. Ölen kişinin ardından derin bir keder kaçınılmaz olsa da toplum tarafından kötü addedilen ölümlerden (Adinkrah, 2022) sonra ortaya çıkan damga ve toplumsal dışlanma kedere galebe çalar.

Toplum tarafından kötü addedilen ölüm şekillerinden biri olan intihar (Ghosh, 2024) nedeniyle her yıl 700.000'i aşkın kişi ölmektedir (Who, 2023). İntihara dair bu kültürel algı nedeniyle ölen kişi yakınları damgalanmakta, yalnızlaşmakta (Fidan, 2024; Mahalik & Di Bianca, 2021; Evans & Abrahamson, 2020; Nilsson et al., 2022; Sheehan et al., 2018), bu nedenle fiziksel ve mental sağlıkları bozulmaktadır (Hyholt, 2020). Sosyal çevreden kopuşu (Hafford-Letchfield vd., 2022) ve korkunç bir anlam kargaşasını ortaya çıkaran bu süreç, müntehir yakınları için hayatın yeniden inşasını zorlaştırmaktadır (Fidan, 2024a; Goulah-Pabst, 2023)

Müntehir yakınlarını ihtiyaç duydukları toplumsal destekten mahrum bırakan damgalayıcı toplumsal tavır (Dransart, 2018), yas (Goodall vd., 2022; Mazid, 2021) ve mezar ritüellerine de yansımaktadır (Gabay vd., 2022). İntihar toplumsal bir olgudur (Durkheim, 2013) ve bireyleri intihara sürükleyen çok sayıda etkiden söz edilebilir (Turecki vd., 2019). Sosyal dışlanmanın kişileri intihara yöneltici etkisi olduğu, toplumsal destek ve bütünleşmenin ise bireyleri intihardan koruduğu bilinmektedir (Rogers vd., 2022; McClelland vd., 2020). Türkiye’de 2016’da ilân edilen Kanun Hükmünde Kararnameler, bireyleri toplumsal dışlanma ve yalnızlığa iterek intihara neden olmuştur. Bu çalışmada KHK intiharları ve kişisel nedenlerle ortaya çıkan intiharlar arasındaki yas ve mezar ritüellerine dair farklılıklara odaklanılmıştır.

1.1. Türkiye’de İlan Edilen Kanun Hükmünde Kararnameler ve Etkileri

15 Temmuz 2016’da meydana gelen darbe kalkışmasının ardından yapılan uygulamalarla Türkiye toplumu siyasal, sosyal ve ekonomik olarak dikkat çekici bir değişim sürecine girmiştir (Avinca vd., 2023; Somer 2019). Kanun Hükmünde Kararnamelerin ilanından hemen sonra 152 bin kişi işten çıkarılmıştır. Toplam işten çıkarma sayısının bugüne kadar üç yüz bini bulduğu tahmin edilmektedir. 2016 yılından bu yana devam eden uygulamalar *sivil ve sosyal ölüm gibi* kavramlarla sosyal bilimler literatürüne girmiştir. Toplumun bütün alanlarından dışlanan KHK’lı bireyler toplamda 153 çeşit hak ihlaline maruz kalmıştır. Türkiye hukuk sisteminde suç olarak nitelendirilmeyen fiiller suç kapsamına alınarak on binlerce kişi cezaevine atılmıştır. Cezaevlerindeki hukuksuz ve insanlık dışı uygulamalar nedeniyle yüzlerce kişi hayatını kaybetmiştir. Kararnamelerin etkisi bireysel yaşantının ötesine geçmiş; iş kaybı, sosyal damgalanma ve bunların getirdiği psikolojik yıkımla tahrip olan aileler ve topluluklar ortaya çıkmıştır. KHK sonrasında ortaya çıkan hastalıklar nedeniyle binlerce ölüm, Türkiye ortalamasının otuz katı boşanma ve sayıları yüz otuza ulaşan intihar vakası meydana gelmiştir (Erzurumluoğlu, 2024).

Bu çalışmada intihar nedeniyle damgalanma ve dışlanmanın yas ve mezar ritüellerindeki farklı tezahürleri karşılaştırılmıştır. Çalışmanın amacı, KHK nedeniyle intihar eden kişilerle kişisel nedenlerle intihar eden kişilerin yas ve mezar ritüelleri arasındaki farklar nelerdir, sorusuna cevap aramak, toplumsal algıdaki farklılıkları ve buna bağlı deneyimleri anlamaktır.

İntihara dayalı damgalanmanın sonuçlarını (Adu vd., 2023), kötü addedilen ölümlerden sonraki yas ve mezar ritüellerini konu alan bilimsel çalışmalar mevcuttur (Ostadhashemi vd., 2022; Bayatrizi vd., 2021; Burrel & Selman, 2022). Ancak intihar eden kişilerin yas ve mezar ritüellerine odaklanan çalışmalar nadirdir (Fidan, 2024a). Literatürde farklı nedenlerle maruz kalınan sistematik adaletsizlik ve eşitsizliklere dair çalışmalar mevcuttur (Alim vd., 2021; Bhattacharya vd., 2021; Poli & Arun, 2019), ancak KHK hukuksuzluğunun doğurduğu sonuçlarla ilgili nitel bir araştırma henüz yapılmamıştır.

Bu çalışma yas ve mezar yeri ritüellerindeki damgayı ele almanın yanında, konuyu karşılaştırmalı bir analizle genişletmektedir. Türkiye’deki KHK’lar nedeniyle intihar eden kişilerle ilgili bilimsel bir çalışma yapılmamıştır. Bu karşılaştırmalı çalışma alanında ilk ve tektir. Bu yüzden alanında önemli bir referans kaynağı olacaktır.

İntihar temelli damganın yas ortamlarında ve mezar yerindeki farklı tezahürlerinin bilimsel analizi Türkiye’de geniş yankı uyandırabileceği gibi, uluslararası arenadaki benzer durumlar için genellenebilir bilgi sağlayacaktır. Devlet temelli adaletsizliğin sonuçlarını gösteren böyle bir çalışma, ulusal ve uluslararası arenada bir örnek teşkil ederek koruyucu tedbirlerin alınmasını netice verebilir. Bu, Türkiye toplumunun yeniden hukuk zeminine çekilmesine fırsat tanıyacağı gibi uluslararası arenada adaletin tesisinin önemini vurgulayan sıra dışı bir örnek olacaktır.

1.2. Katılımcılar

Araştırmada otuz dört kişiyle derinlemesine görüşme yapılmıştır. Katılımcıların on sekizi KHK nedeniyle, on altısı diğer nedenlerle intihar eden kişi yakınıdır. KHK nedeniyle intihar eden kişi yakınlarının on ikisi kadın, altısı erkektir; sekizi üniversite, sekizi orta öğretim mezunu, ikisi üniversite öğrencisidir; katılımcıların yaşları on dokuz ile atmış iki arasındadır. Kişisel nedenlerle intihar eden kişi yakınlarının on ikisi kadın, dördü erkektir; onu üniversite, dördü orta eğitim mezunu, ikisi üniversite hazırlık öğrencisidir; katılımcılar on sekiz ile elli beş yaş aralığındadır. Bu bağlamda toplam katılımcıların yirmi altısı kadın, sekizi erkektir. Kadın ve erkek popülasyonundaki bu eşitsizlik araştırmanın en önemli sınırlılığdır. Araştırmada katılımcı yelpazesi birinci derece yakınlarından (anne, evlat, kardeş, torun), kuzen, yenge, gelin ve yakın arkadaşlara kadar genişlemektedir.

1.3. Görüşmeler

Katılımcılarla yapılan ön görüşmelerde katılımcıya araştırma hakkında bilgi verilmiş, sözlü etik onam alınmıştır. Açık uçlu sorulardan oluşan yarı yapılandırılmış görüşme metni (Eppich et al., 2019) konusunda uzman olan araştırmacı tarafından hazırlanmıştır. Görüşmede iki temel soru ve buna bağlı sorular yer almıştır: 1-Müntehirin yas evindeki deneyimleriniz nasıldı? 2- Cenaze merasimindeki deneyimleriniz nasıldı? Bu konuda dinsel ve geleneksel bir dirence şahit oldunuz mu?

Görüşmeler ortalama bir saat sürmüş, araştırmacı tarafından yazılı metne dönüştürülmüştür. Açıklayıcı temalara ulaştıktan sonra temalar içeriklerine göre gruplanmış ve içerik analizi yöntemiyle irdelenmiştir. Araştırmada, 1-İntihardan sonra tutulan yas ortamlarından yansımalar, 1-a) yas ortamında istenmeyen kişiler, 1-b) intiharı yadsıma ve normalleştirme, 2- toplumsal dışlanmanın cenaze ritüellerinde ve mezar yerindeki göstergeleri, 3- KHK nedeniyle intihar eden kişilerin defin merasimleri ve yas ortamları, tema ve alt temaları ortaya çıkmıştır.

1.4. Veri toplama

Çalışmada, nitel araştırma tekniklerinden derinlemesine görüşme kullanılmıştır. Derinlemesine görüşme bireyin deneyimlerini, dünya görüşünü ve duygularını kendi terimleriyle ve kendi bağlamında anlamaya imkân tanır (Osborne & Grant-Smith, 2021). İyi hazırlanmış yarı yapılandırılmış bir görüşme kılavuzu, araştırma sorusuyla ilgili konuları derinlemesine keşfetme esnekliği sağlar (Eppich et al., 2019). Görüşmecinin önyargıdan uzak ve nesnel tutumunun (Roller, 2020) yanında muhatabını anlayıcı tavrı (Brounéus, 2011) her iki taraf için katkı sağlayıcıdır: Araştırmacı katılımcının derinliklerinde kalmış bilgiye ulaşırken (Osborne & Grant-Smith, 2021, Showkat et al., 2017) katılımcı deneyimlerini daha iyi yorumlama imkânı bulur (Brounéus, 2011).

1.5. Yöntem olarak içerik analizi

İçerik analizi nitel verilerin içeriklerinin sistematik ve kendi bağlamına uygun yorumlanmasında kullanılan güçlü bir yöntemdir (Selvi, 2019). “Anlam, demek istenendir.” (Bauman, 2018); bu bağlamda bir iletişimdeki anlamı ifade eden içerik, katılımcının niyetine uygun olarak analiz edilmelidir (Drisko & Maschi, 2016). Analiz, verilerin kodlanması, temaların bulunması, verilerin bu kod ve temalara göre düzenlenmesi ve yorumlama olmak üzere dört aşamada gerçekleşir (Kynğäs, 2020; Vaismoradi & Snelgrove, 2019).

2. İÇERİK ANALİZİ

2.1. İntihar Sonrası Yas Ortamlarından Yansımalar

2.1.a. Yas ortamında istenmeyen kişiler

İntihar, aile bireylerinde ve yakın akrabalarda öfke ve utanç duygusu uyandırmaktadır (Fidan, 2024, Mazid, 2021, Frey & Hans, 2016, Buus vd., 2014). Araştırmada intihara neden olan kişilere de öfke duyulduğu ve bu öfkenin yas ortamında somutlaştığı ortaya çıkmıştır.

“Kevser Ablanın büyük bir kalabalık esnasında geldiğini ve ona çok büyük tepki gösterdiklerini, hatta dövmeye kalkıştıklarını hatırlıyorum... Kendi gözümlle gördüm, cenazede kadını kovdular.” (G-I)

Konuşma metni literatür bilgisini doğrulamaktadır; intihar sonrasındaki yas ortamlarında sadece derin üzüntü ve keder değil, yoğun öfke de vardır. Aile üyeleri intihar nedeniyle şüphe ve zan altında kalmış ve damgalanmıştır. Yas ortamındaki bu tablo hem müntehire hem de intihara neden olan kişilere yöneltilen duyguları yansıtmaktadır. Müntehir yakınlarının böyle bir sosyal baskı altında duygularını özgürce ifade edebilmesi zordur. Yasın bir topluluğu umutsuzluktan korumak gibi bir işlevi olduğu düşünüldüğünde, üzüntüleriyle yüzleşme yollarını kaybetmenin (Teo et al., 2021) müntehir yakınlarına nasıl zarar verdiği anlaşılabilir.

2.1.b. İntiharı yadsıma ve normalleştirme

Bazı durumlarda evladın intiharı ebeveyn tarafından ihanet olarak algılanmakta, yas ortamı kendi özelliğini kaybetmektedir. Bu durum müntehirin kuzeninde öfke uyandırmaktadır.

“Çok kızdım, cenaze günü bu herif (enişte) böyle, ‘Niye çay yapmıyorsun insanlara, niye kahve yapmıyorsun? Yanına çerez çıkar, yanına meyve çıkar...’ Diyorum, aklını kaçırdı herhalde. Senin oğlun ölmüş, orda morgda yatıyor, yarın gömülecek, elinde çocuğuyla kadın (müntehirin eşi) kaldı arkada, senin derdin çay kahve... Büyük ihtimalle yadsımış, yani şu an düşününce bunu bir yadsıma, acıyı kabullenememe olduğunu şimdi anlıyorum.” (G-II)

Yas ritüellerinin ölenin yakınlarının acılarını sağaltarak onlara ruhsal destek vermek (Çepuliené vd., 2021) ve öleni de memnun etmek gibi amaçları vardır (Aadil & Shahzaib, 2024). Müntehirin babasının yas ortamındaki davranışlarında ise bu sıra dışı ölümü yadsıma ve normalleştirme yönelimi görülmektedir. Bu tabloda normalleştirme, sosyal aktörün (baba) kendisini olaydan dışsallaştırması ve olayı sıradanlaştırması şeklinde açığa çıkmaktadır. İntiharın utancından ve damganın şiddetinden korunma yolu olarak okunabilecek bu tutum, G-II’de öfke uyandırmıştır, çünkü bu davranış müntehiri memnun etmek yerine onu yok sayma anlamına gelmektedir.

2.2. Toplumsal Dışlanmanın Cenaze Ritüellerinde ve Mezar Yerindeki Göstergeleri

Araştırmada, müntehirin defin merasimlerinde, mezar yeri tayininde ve mezar taşının konumlandırılmasında ayrımcılığa maruz kaldığı ortaya çıkmıştır. İslâm dininde yasaklanması nedeniyle kötücül kabul edilen intihar (Teo vd., 2021; Gearing vd., 2018) müntehir için yapılacak dinsel merasimleri de sorunlu hâle getirmektedir.

“Cenaze gelmeden önce evde konuşulduğunu hatırlıyorum, çok iğrenç bir durumdur. ‘Bu adamın şimdi cenazesi yıkanacak mı? Cenaze namazı kılınacak mı?’ Cenaze namazı kılındı ama insanlar bunun üzerine epeyce spekülasyon yürüttü... Ben memlekete her gittiğimde mezarlığa gittiğim zaman en zor onun mezarını buluyorum. Çünkü mezar taşı içeriden görülebilecek şekilde değil, duvara dönük bir şekilde (ağlıyor). Yani o kadar büyük bir utanç ki onlar (aile) için, bana kalırsa mezar taşı bile düşünmediler, kim olduğunun bilinmesini istemediler, yani herkesin görebileceği bir cepheye döndürmediler mezar taşını (sakladılar).” (G-II)

Cenaze evindeki tartışmalar hem yas ortamının duygusal karmaşasını hem de intihardan sonraki yaşantının zorluğunu göstermektedir. İntihar gibi bir *cürmün* ardından cenaze evinde ortaya çıkan bu tartışma, aile çevresinin müntehire sahip çıkma cesaretini yok etmiş olmalıdır. Müntehir mezarının mezar yerindeki konumlandırılışı ise toplumsal bilinçteki dışlanmanın somut tezahürlerinden biri, belki de en açık olanıdır (*Mezar taşı içeriden görülebilecek şekilde değil, duvara dönük bir şekilde...*). Mezar taşının duvara dönük olması, müntehirin ebeveyni olmaktan duyulan utancı bir kez daha ortaya koymaktadır.

Araştırmada, bazı müntehir cenazelerinin aile mezarlığına gömülmediği ortaya çıkmıştır.

“Annemlerin normalde bir aile mezarlığı var. Ben annemin mezarını aile mezarlığında diye düşünüyordum ama (değilmiş). Annemin mezarında (sadece) ad soyadı yazıyor... Anneanneme sordum, anneannem o zaman söyledi: ‘İşte bizim aile mezarlığımız var, anneni başka mezarlığa koydular.’ Böyle... O zaman ben üzüldüm.” (G-III).

Müntehir cenazesinin aile mezarlığından başka bir yere defnedilmesi aile büyüklerinin ortak kararıdır. Müntehir, kendisini ölüme götüren konuların çözümünde ailesinden destek alamadığı gibi öldükten sonra da -intihar tercihi nedeniyle- aile birliğinden ötelenmiştir. Müntehir yakınlarındaki bu yönelim, intihar eyleminin kültürel hafızadaki kötücüllüğünü gösteren kuvvetli delillerden biridir.

2.3. KHK Nedeniyle İntihar Eden Kişilerin Defin Merasimleri ve Yas Ortamları

Yas ortamlarındaki ve defin merasimlerindeki bu dışlayıcı tavır genelleştirilemez. KHK nedeniyle gerçekleşen intihar vakalarında müntehir hoş görülmekte, aile çevresi dışlanmamakta ve damgalanmamaktadır.

KHK bağlamında ortaya çıkan hukuksuz uygulamalara maruz kalan kişilerin yakınları ve aile çevresi bu uygulamalar nedeniyle toplumdaki dışlanmış ve damgalanmıştır (Erzurumluoğlu, 2022). Bu durum mental rahatsızlıkları olan aktörleri daha derinden etkilemiş, rahatsızlıkları derinleştirerek intihara neden olmuştur. 22 yaşındaki üniversite öğrencisi, babası ihraç edilip hapse atıldıktan sonra psikiyatrik tedaviye cevap verememiş ve intihar etmiştir. Cezaevindeki babaya oğlunun cenaze törenine katılması için izin verilmiştir. Müntehirin babası yüksek rütbeli bir devlet memuru iken hukuksuzca işinden ihraç edilmiş ve yıllardır cezaevinde tutulmaktadır. Bu süreçte oğlu intihar eden GY, aile çevresi ve yakın arkadaşları tarafından saygı duyulan bir figürdür. Cenaze merasiminde ve sonrasında taziyeye evinde bulunan kadın katılımcı ortamı şöyle tasvir etmiştir:

“Mezar yerinde her kesimden insanlar vardı, mesela muhalif bir milletvekili oradaydı. Foto çekilmesi kesinlikle yasaktı. GY cenazeyi indirdi, mezara kendi eliyle koydu. O hep karısını ve çocuklarını teselli etme boyutundaydı... Öyle bir ortam ki, ilk halkada (aile üyeleri ve yakın akrabalar) üzüntü ve teselli var. Halkanın dışında ise (komşu ve tanıdıklar) sürekli konuşmalar, ‘kendine yazık etti, ziyan etti...’ diyordu insanlar.” (G-IV)

Aile üyeleri ve yakın akrabalar GY'nin devlet tarafından haksızlığa maruz kaldığını düşünmektedir. Bu haksızlık nedeniyle psikiyatrik hastalığı derinleşen müntehir (oğul) özellikle yakın çevre tarafından suçlanmamış ve damgalanmamıştır. Bunda müntehirin psikiyatrik rahatsızlığı etkin olmalıdır (Hajiyousouf vd., 2021), çünkü intiharı yasaklayan İslâm'a göre (Teo vd., 2021; Gearing vd., 2018), ancak akıl sahipleri kendi eylemlerinden sorumludur. Fakat aile ve yakın akraba dışındaki sosyal çevrenin bu konudaki tavrı net değildir (*kendine yazık etti, ziyan etti...*). Bu yaklaşımda, hem ölen gencin hayatını kaybetmesinden doğan üzüntü hem de intihara ilişkin yargı söz konusudur.

G-IV, cenaze merasiminden sonraki yas ortamını ise şöyle anlatmıştır:

“Dar dairede acılarını yaşadılar yani, o anı değerlendirmeye çalıştılar... Beş saatliğine GY gelmiş eve, bütün akrabalar altı yıldır onu görmemiş. Evde GY'in kelepçelerini çıkarttılar, istediği yerde oturdu, istediği gibi hareket etti. Sürekli kendisine refakat eden jandarmaya şöyle diyordu: ‘Allah razı olsun, teşekkür ederiz...’ Herkes ona ‘Çay yapalım mı, kahve yapalım, ne içersiniz?’ (Diyordu). Yani o anı biraz daha uzatmak ve daha konforlu bir hale getirmek için oradaki insanların da onu memnun etme çabası vardı. Ortamda şöyle bir sevinç vardı ‘Aaa GY beş saat burda... Bu beş saat bizim için ne kadar büyük bir şey.’” (G-IV)

Mezar yeri ve yas ritüellerinin öfke ve utanç yerine özlem duygularının giderildiği bir ortama dönüşmesi, az rastlanır bir durum olmalıdır. Cezaevinden beş saat izinli çıkan müntehirin babası şüphe, suçlama ve damga yerine sevgi, saygı ve hasret duygularıyla karşılanmıştır. Bu örnekte, intiharın kötücüllüğü devlet sisteminin adaletsiz uygulamalarının kötücüllüğünün gerisinde kalmıştır.

KHK nedeniyle intihar eden kişilerin yas ortamlarının ve defin merasimlerinin bir başka kanıtı müntehir cenazelerinin kalabalık olmasıdır.

“Pandemi olmasına rağmen çok kalabalık bir cenazemiz oldu. Bizim köyümüz merkeze uzaktır, çok uzaklardan gelenler oldu. İnsanlar ‘bunu yapacak adam değildi’ diyorlardı. Saygın bir adamdı yani.” (G-V)

“Kızımın cenazesinden sonra evim doldu doldu taşı, kırk gün boyunca gelenim gidenim eksik olmadı çok şükür. Şimdi de kardeşlerim, arkadaşlarım hep bana destek.” (G-VI)

İntiharın KHK zulmüne dayanması ölen kişiye ve aile bireylerine karşı farklı bir sevgi ve hoşgörü uyanmasına sebep olmuştur.

Normal sebeplerle intihar eden kişiler aile mezarlığında istenmezken, KHK nedeniyle intihar eden evladın mezar yeri aile fertlerini o kente bağımlı kılan bir unsurdur.

“Bu ülkeye karşı duygusal bağım kalmasa da kızımın mezarı bu şehirde olduğu için burayı terk edemiyorum. Sürekli önünden geçtiğim mezarına İslami usule göre selam veriyorum, bu bana huzur veriyor.” (G-VII)

Bu örnekte, dindar bir Müslüman olan babanın nezdinde, intihar dinsel kimliğini kaybetmiştir. İntihara yönelik damga ve dışlamanın kültürel etkiler bağlamında ortaya çıktığı göz önüne alındığında, bireyi intihara sevk eden sosyal nedenler ve onların çözümlerine odaklanmak zaruridir.

3.BULGULAR

Araştırmada ulaştığımız verilere göre, KHK nedeniyle ortaya çıkan intiharlar bireysel bir eylem olmanın ötesinde, toplumsal ve kültürel bir olgu olarak değerlendirilmektedir.

Araştırmada şu sonuçlar öne çıkmaktadır:

-Kişisel nedenlerle intihar eden bireyler ve onları intihara sürükleyen kişiler yas ortamında yoğun öfkeye maruz kalmakta, bu öfke bazen fiziksel tepki ve sosyal dışlama olarak somutlaşmaktadır.

-Bazı durumlarda müntehir aile mezarlığından uzak tutulmakta, mezar taşı görüş açısının dışında konumlandırılmaktadır. Bu, ölenin hem hayatta hem ölümden dışlandığını göstermektedir.

- Yas ortamındaki ritüellerin, ölenin yakınları için acıyı sağaltma ve sosyal uyum sağlama aracı olduğu gözlenmiştir. Ancak, bazı vakalarda bu ritüellerin intiharı normalleştirme ve olayın ağırlığını kabullenmeme gibi tepkilere yol açtığı anlaşılmaktadır.

-KHK intiharlarında ise müntehir ve yakınlarına gösterilen sosyal tepki farklıdır. Bu intiharlarda müntehirin aile bireylerine hoşgörülü davranılmış, damgalama ve dışlanma yaşanmamıştır. Bu örneklerde, intihar bireysel bir eylem olarak değil, devletin baskıcı politikalarının sonucu olarak görülmektedir.

4. DEĞERLENDİRME

Bu çalışmada Türkiye’de 2016 yılında ilan edilen KHK’lar nedeniyle intihar eden kişilerle, kişisel nedenlerle intihar edenlerin yas ve mezar ritüellerindeki farklılıklara odaklanılmıştır. Ulaştığımız sonuçlar literatürde yer almayan karşıtlıkları içermektedir.

Araştırmanın temel özelliği, verilerin bir kısmının mevcut literatürü doğrulaması, diğer kısmının doğrulamamasıdır. Araştırma bütününde doğrulanan temel bilgi, intiharın toplum tarafından ötelenen ve kötülünen bir ölüm şekli olmasıdır (Ghosh & Bk, 2024). Literatüre göre, müntehir yakınları yas sürecinde yargılanmadan yardım görmeye ihtiyaç duyar (Çepulienė vd., 2021). İntihar eden kişi yakınları ise bu destekten mahrumdur (Dransart, 2018). Bu bilgi, KHK nedeniyle intihar eden kişi yakınlarının desteklenmezken, diğerleri tarafından desteklenmektedir. Literatüre göre, yas ritüellerinde ölenin yakınlarına ruhsal destek verilmektedir (Çepulienė vd., 2021). Yas ritüellerinin öleni de memnun etmek gibi bir amacı vardır. Ayrıca ölen kişi yakınları kendi üzüntülerinden kaçmak arzusundadır (Aadil & Shahzaib, 2024). Literatürdeki bu bilgiler KHK nedeniyle intihar eden kişi yakınlarınınca desteklenirken diğerleri tarafından desteklenmemiştir.

Araştırmada müntehire yönelik duygu, düşünce ve davranış bakımından karşıt bilgiler ortaya çıkmıştır. Kişisel nedenlerle intihar eden kişiler, ailesi için mezar yerinde de damga ve utanç kaynağıdır. Mezar taşlarına kimlik bilgilerinin tam yazılmaması, mezar taşının toplum tarafından görülmeyecek şekilde konumlandırılması ve müntehir cenazesinin aile mezarlığına gömülmemesi bunun kanıtlarıdır. Ayrıca müntehirin defin işlemlerinde dinsel ritüellerin uygulanıp uygulanmayacağı tartışma konusudur (Teo vd., 2021; Gabay vd., 2022). Bu bilgi KHK nedeniyle intihar eden kişi yakınlarınınca desteklenmezken diğerleri tarafından desteklenmektedir.

Literatüre göre (Alim vd., 2021), devlet tarafından farklı nedenlerle sistematik adaletsiz ve eşitsiz muamelelere maruz kalan vatandaşların akıl sağlığı olumsuz etkilenmektedir. Bu bilgi KHK nedeniyle intihar eden kişi yakınlarınınca desteklenmektedir. Literatüre göre terör nedeniyle cezalandırılan kişilerin aileleri ayrımcılık, dezavantaj ve dışlanma duygusu yaşamakta, onlar için hayat zorlaşmaktadır (Bhattacharya vd., 2021). Benzer şekilde toplumda dezavantajlı gruplar olarak muamele gören sığınmacılar için hayat, eşitsizlikler ve insan hakları ihlalleri nedeniyle her zamankinden daha zordur (Fidan, 2024a). Bu bilgi KHK nedeniyle intihar eden kişi yakınlarınınca desteklenmektedir.

5. SONUÇ

İntihar, aile bireylerini damgalayan ve toplumdaki dışlayan bir olgudur. İntihar nedeniyle ortaya çıkan damga ve dışlanma yas ve mezar ritüellerinde somutlaşmaktadır. Ancak bu durum bütün müntehir yakınları için genellenemez. Araştırmada, KHK nedeniyle intihar eden kişi yakınlarının yas ve mezar ritüellerinde saygı gördüğü ve desteklendiği ortaya çıkmıştır. Müntehir yakınlarının saygı ve destek gördüğü durumlarda intihar, bireysel bir edim olmaktan çok toplumsal bir sonuç olarak değerlendirilmektedir. Devlet mekanizmasının hukuksuz politik uygulamaları nedeniyle intihara sürüklenen bireyler ve onların yakınları, intihara dair genel toplumsal algıya dahil değildir. Politik uygulamaların kurbanı olarak görülen aktörler damgalanmak yerine hoşgörü ve merhametle karşılanmaktadır. Başka bir deyişle, toplumsal algıda devlet yönetiminin kötücüllüğü intiharın kötücüllüğünün önüne geçmiştir.

Araştırmanın sınırlılıkları: Nitel bir araştırmada otuz dört katılımcı genele dair bilgi sunma potansiyeline sahiptir. Ancak örneklem deseninin kadın ağırlıklı olması, araştırma sonuçlarının çeşitliliğini kısıtlamıştır. Bu, araştırmanın en önemli sınırlılığıdır. Ayrıca araştırmacının KHK ile ihraç edilen bir akademisyen olması çalışmanın duygusal yükünü arttırmış, nesnel yaklaşım konusunda daha fazla çabayı gerekli kılmıştır. Bu nedenle araştırmacı psikolojik destek almıştır.

Araştırma önerileri: KHK nedeniyle ihraç edilen kitleyle ilgili şu çalışmalar yapılabilir: Cezaevinde annesiyle yaşamak zorunda kalan çocuklar, aile ve toplum desteğinden mahrum kalan gençler, torunlarına ve cezaevindeki evlatlarına bakmak zorunda kalan yaşlı ebeveynler, işten atıldıktan sonra edinilen yeni meslekler ve hayata tutunma yolları.

Yazarın katkısı: Yazar, KHK nedeniyle intihar eden kişi yakınlarının yas ve mezar ritüellerini karşılaştırmalı bir çalışmayla sosyal bilimler literatürüne kazandırmıştır.

Ana mesaj: Sosyal hukuk devletinin temel görevi vatandaşlarını hayata kazandırmaktır. Aksi halde vatandaşların nezdinde bir kötülük aygıtına dönüşecektir.

6. ÇÖZÜM VE ÖNERİLER

-Psikososyal Destek Programlarının Yaygınlaştırılması: Yas sürecinde olan aileler için kapsamlı psikososyal destek programları geliştirilmelidir. Bu programlar, toplumsal dışlamayı ve damgalamayı önlemeye yönelik stratejiler de içermelidir.

-Toplumsal Farkındalık Kampanyaları: İntihara dair kültürel algıların dönüştürülmesine yönelik farkındalık programları düzenlenmelidir.

-Mezar ve Defin Ritüellerinde Daha Kapsayıcı Yaklaşımlar: Mezarlık ve defin ritüellerinde sosyal dışlanmayı engellemek amacıyla yerel yönetimlere ve dini otoritelere yönelik farkındalık eğitimleri düzenlenmelidir. Özellikle İslâm toplumlarında intihar eden bireyler için daha hoşgörülü ve kapsayıcı yaklaşımlar geliştirilmelidir.

-Devlet Politikaları ve Adalet: Devletin baskıcı ve hukuksuz uygulamalarının toplumsal ruh sağlığı üzerinde yarattığı olumsuz etkilerin incelenmesi ve bu uygulamalara son verilmesi gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Aadil, M., & Shahzaib, R. (2024). Contextual Representation of Mourning Rituals: A Case Study of Rural Punjab (Pakistan). *Journal of Asian Development Studies*, 13(3), 131-137.
- Adinkrah, M. (2022). "If you die a bad death, we give you a bad burial:" Mortuary practices and "bad death" among the Akan in Ghana. *Death studies*, 46(3), 695-707.
- Adjei, S. B., Adinkrah, M., & Mpiani, A. (2024). Gendered mourning: A perspective of Akan death culture in Ghana. *Death Studies*, 48(5), 478-488.
- Adu AA, Bunga BN, Liem A, Kiling IY. (2023) Death Funeral Rituals and Stigma: Perspectives from Mortuary Workers and Bereaved Families. *Pastoral psychology* 72(2): 305-316.
- Alim, M., Due, C., & Strelan, P. (2021). Relationship between experiences of systemic injustice and wellbeing among refugees and asylum seekers: a systematic review. *Australian Psychologist*, 56(4), 274-288.
- Avincan, K., Aydin, H., & Ersoy, E. (2023). 'Us vs. Them': Stigma, discrimination, social exclusion and human rights violations in Erdoğan's Turkey. *Journal of Contemporary European Studies*, 31(4), 1323-1342.
- Bayatrizi, Z., Ghorbani, H., & Taslimi Tehrani, R. (2021). Risk, mourning, politics: Toward a transnational critical conception of grief for COVID-19 deaths in Iran. *Current Sociology*, 69(4), 512-528.
- Bauman Z (2018) Ölümlülük, Ölümsüzlük ve Diğer Hayat Stratejileri. Çev. Nurgül Demirdöven, (3. Basım), İstanbul, Ayrıntı.
- Bhattacharya, P., Khemka, G. C., Roy, L., & Roy, S. D. (2021). Social injustice in the neoliberal pandemic era for homeless persons with mental illness: a qualitative inquiry from India. *Frontiers in Psychiatry*, 12, 635715.
- Brounéus, Karen. In-depth interviewing. *Understanding Peace Research: Methods and Challenges*, 130-45, 2011.
- Burrell A, Selman LE. (2022) How do funeral practices impact bereaved relatives' mental health, grief and bereavement? A mixed methods review with implications for COVID-19. *OMEGA-Journal of Death and Dying*, 2022, 85.2: 345-383.
- Buus N, Caspersen J, Hansen R, Stenager E, Fleischer E. (2014) Experiences of parents whose sons or daughters have (had) attempted suicide. *Journal of Advanced Nursing*, 70(4): 823-832.
- Čepulienė, A. A., Pučinskaitė, B., Spangelytė, K., Skruibis, P., & Gailienė, D. (2021). Spirituality and religiosity during suicide bereavement: A qualitative systematic review. *Religions*, 12(9), 766.
- Dransart, D. A. C. (2018). Spiritual and religious issues in the aftermath of suicide. *Religions*, 9(5), 153.
- Drisko J W, Maschi T. (2016) Content analysis. *Pocket Guide to Social Work Re.*
- Durkheim, E. (2013). *İntihar*. Çev. Z. Zühre İlkelen. İstanbul: Pozitif.
- Eppich, W. J., Gormley, G. J., & Teunissen, P. W. (2019). In-depth interviews. *Healthcare simulation research: A practical guide*, 85-91.
- Erzurumluoğlu, B. (2024). The Quest For Justice Against Human Rights Violations Caused by the Statutory Decrees (Khk) in Turkey. Joint Submission to The *UN Universal Periodic Review (Fourth Cycle) 49th Session of the UPR Working Group*. (28 April-9 May 2025)
- Erzurumluoğlu, B. (2022). 4. 5. Ve 6. Yılında OHAL'in Toplumsal Maliyetleri. Araştırma Raporu.
- Evans A, Abrahamson K. (2020) The influence of stigma on suicide bereavement: A systematic review. *Journal of psychosocial nursing and mental health services*, 58(4): 21-27.
- Fidan, F. Z. (2024). *Survivors of Suicide: A Qualitative Study on Survivors of Suicide*. Cambridge Scholar Publishing.
- Fidan, F. Z. (2024a). How do Survivors of Suicide Reconstruct their Daily Life? *Clinical and Experimental Psychology*, Vol. 10, Issue 2, 001-007.

- Frey LM, Hans JD. (2016) Attitudes toward assisted suicide: Does family context matter? *Archives of suicide research*, 20(2): 250-264.
- Gabay, Gillie, and Mahdi Tarabeih. "Death from COVID-19, Muslim death rituals and disenfranchised grief—a patient-centered care perspective." *OMEGA—Journal of Death and Dying* (2022): 00302228221095717.
- Gearing, Robin Edward, and Dana Alonzo. "Religion and suicide: New findings." *Journal of religion and health* 57.6 (2018): 2478-2499.
- Ghosh B, Bk A. (2024) From ritual mourning to solitary grief: Reinterpretation of Hindu death rituals in India. *OMEGA-journal of death and dying*, 89(2): 759-776.
- Goodall, R., Kryszynska, K., & Andriessen, K. (2022). Continuing bonds after loss by suicide: a systematic review. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 19(5), 2963.
- Goulah-Pabst, D. M. (2023). Suicide loss survivors: Navigating social stigma and threats to social bonds. *OMEGA—Journal of death and dying*, 87(3), 769-792.
- Hafford-Letchfield, T., Hanna, J., Grant, E., Ryder-Davies, L., Cogan, N., Goodman, J., ... & Martin, S. (2022). "It's a Living Experience": Bereavement by Suicide in Later Life. *International journal of environmental research and public health*, 19(12), 7217.
- Hajjiyousouf, Ishaq Ibrahim, and Sefa Bulut. "Mental health, religion and suicide." *Open Journal of Medical Psychology* 11.1 (2021): 12-27.
- Hinds, J. P. (2021). Spitting Rhymes' til Mourning Comes: an Exploration of Hip-Hop, Suicidal Thoughts, and Spiritual Lament. *Pastoral psychology*, 70(4), 315-334.
- Hybholt, L., Berring, L. L., Erlangsen, A., Fleischer, E., Toftegaard, J., Kristensen, E., ... & Buus, N. (2020). Older adults' conduct of everyday life after bereavement by suicide: A qualitative study. *Frontiers in psychology*, 11, 1131.
- Kyngäs, H. (2020). Inductive content analysis. *The application of content analysis in nursing science research*, 13-21.
- Mahalik JR, Di Bianca M. (2021) Help-seeking for depression as a stigmatized threat to masculinity. *Professional Psychology: Research and Practice*, 52(2): 146–155.
- Mazid S. (2021) Grieving The Dead: A Sociological Analysis of Mourning in A Pandemic.
- McClelland, H., Evans, J. J., Nowland, R., Ferguson, E., & O'Connor, R. C. (2020). Loneliness as a predictor of suicidal ideation and behaviour: a systematic review and meta-analysis of prospective studies. *Journal of affective disorders*, 274, 880-896.
- Nilsson, C., Blomberg, K., & Bremer, A. (2022). Existential loneliness and life suffering in being a suicide survivor: a reflective lifeworld research study. *International journal of qualitative studies on health and well-being*, 17(1), 2122157.
- Osborne, N., & Grant-Smith, D. (2021). In-depth interviewing. In *Methods in urban analysis* (pp. 105-125). Singapore: Springer Singapore.
- Ostadhashemi L, Alipour F, Ahmadi S, Khoshnami MS, Arshi, M & Hossein Javadi SM. (2022) Complicated grief: The lived experiences of those bereaved by COVID-19. *OMEGA—Journal of Death and Dying*.
- Poli, A., & Arun, O. (2019). *Report on the Meta-Ethnographic Synthesis of Qualitative Studies on Inequality and Youth Radicalisation* (Doctoral dissertation, Ecole des Hautes Etudes En Sciences Sociales).
- Rogers, M. L., Gai, A. R., Lieberman, A., Musacchio Schafer, K., & Joiner, T. E. (2022). Why does safety planning prevent suicidal behavior? *Professional Psychology: Research and Practice*, 53(1), 33.
- Roller, M. R. (2020). The In-depth Interview Method. *Journal of Language Relationship*, 10(1).
- Roth, G. (2023). When the mourning process needs psychiatric support. In *Jungian Dimensions of the Mourning Process, Burial Rituals and Access to the Land of the Dead* (pp. 157-165). Routledge.
- Runkel, R. M. (2023). Rite to Death, Left to Life: Death Ritual as a Cross-Cultural Unit of Analysis.

- Selvi, A. F. (2019). Qualitative content analysis. In *The Routledge handbook of research methods in applied linguistics* (pp. 440-452). Routledge.
- Sheehan, L., Corrigan, P. W., Al-Khouja, M. A., Lewy, S. A., Major, D. R., Mead, J., ... & Weber, S. (2018). Behind closed doors: The stigma of suicide loss survivors. *OMEGA-Journal of death and dying*, 77(4), 330-349.
- Showkat, Nayeem, and Huma Parveen. "In-depth interview." *Quadrant-I (e-text)* (2017): 1-9.
- Somer, M. (2019). Turkey: The slippery slope from reformist to revolutionary polarization and democratic breakdown. *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science*, 681(1), 42-61.
- Turecki, G., Brent, D. A., Gunnell, D., O'Connor, R. C., Oquendo, M. A., Pirkis, J., & Stanley, B. H. (2019). Suicide and suicide risk. *Nature reviews Disease primers*, 5(1), 74.
- Teo, David Choon Liang, et al. "Religion, spirituality, belief systems and suicide." *Suicide by Self-Immolation: Biopsychosocial and Transcultural Aspects* (2021): 183-200.
- Vaismoradi, M., & Snelgrove, S. (2019). Theme in qualitative content analysis and thematic analysis.
- Wagoner, B., & de Luna, I. B. (2021). Collective grief: Mourning rituals, politics and memorial sites. In *Cultural, existential and phenomenological dimensions of grief experience* (pp. 197-213). Routledge.
- World Health Organization (2023).

